

A TANULÓIFJÚSÁGNAK ELŐKÉSZÍTŐ KATONAI KIKÉPZÉSE.*

Bevezetés. (A téma megokolása, fontossága és időszerűsége). A tárgy nem mai keletű: a történelem tanúsága szerint a serdülő ifjúságnak honvédelmi kiképzése egy vagy más módon már kezdetől foglalkoztatta a népeket. Az erre irányuló törekvések fokozott mértékben jelentkeznek minden háború természetes utó- és visszahatásaként. Két elvi főkérdés jelentkezik itt: *Szükséges-e* a katonai előkészítés és *lehetséges-e?* A szerzett tapasztalatok alapján és a nemzet politikai, erkölcsi és gazdasági érdekeinek figyelembe vételével mind a két kérdésre határozott igennel kell felelni.

Az idevágó újabb irodalom áttekintése. A szükségességről és lehetőségről vallott meggyőződés bőven nyilatkozik meg a (főleg német) szakirodalomban. A következőkben csak címüket soroljuk fel azoknak az önálló munkáknak és dolgozatoknak, amelyekre a tárgyalás folyamán utalni, hivatkozni fogunk. *Gustav Haber: Grundzüge der soldatischen Erziehung* (1929, 141 l., ism. M. P. 1930, 313—15. l.). *Karl Pintschovius: Die seelische Widerstandskraft im modernen Kriege* (Oldenburg, 1936, ism. M. P. 1937, 46—47. l.). *A. Wetz: Beiträge zur nationalsozialistischen Erziehungslehre* (Langensalza, 1937, 56 l.). *Max Simoneit: Wehrpsychologie* (Berlin, 1933; újabb idevágó tanulmánya a *Soldatentum* c. folyóirat 1935-ös évf.-ban). *Hellmut Stellrecht: Die Wehrerziehung der deutschen Jugend* (Berlin, 1938, 153 l.). *Erich Weniger: Wehrmacherziehung und Kriegserfahrung* (Berlin, 1938, X+310 l.). *Hans Wichmann: Die vormilitärische Ausbildung der Jugend in den Ländern Europas* (Hamburg, 1938.). *Friedrich Altrichter: Das Wesen der soldatischen Erziehung* (Oldenburg, 1938). *Foertsch* vezérkari ezredes cikke: *Kritisches Denken und geistige Wendigkeit. Ein Beitrag zur Frage der militärischen Erziehung* (Die Erziehung, 1938. okt.). Magyar munkák és cikkek. *Kemény F.:* Összehasonlító aphorismák a katonai és polgári nevelés köréből (kny. a Ludovika Academia Közlönyéből 1888, 70 l.). *Makkai Sándor: Tudománnyal és fegyverrel* (1939, 192 l., ism. M. P. 1939, 286—90. l.; az új nemzetnevelés fogalmának tengelye a katonai nevelés). *Kornis Gy.:* A katonai ne-

* Kivonat egy nagyobb tanulmányból, amely még a mostani háború előtt íródott.

velés (a M. P. Társaság 1937-i nagygyűlésének elnöki megnyitója). *v. Náray Antal* vezérkari alezredes: A katonás nevelésről (Magyar Katonai Szemle 1938 szept., 36—42. l., történelmi visszapillantás az ókortól a Ludovika Akadémia alapításáig, különös tekintettel Magyarországra). *Saad Ferenc*: A katonai nevelés lényege és felosztása (Nevelésügyi Szemle Szeged, 1939, 145—51. l.). *Szatmári István*: Honvédelmünk újjászervezése (az »1939. Egyedül vagyunk« c. folyóiratban). További irodalom és utalás a szövegben.

Katonanemzet vagyunk. A magyarságnak kiváló harci rátermettségét világszerte elismerik. A katonai és mezőgazdasági pálya a legősibb magyar élethivatás (*Hóman*). Hogy a katonai nevelés fontosságára már a XV. századtól kezdve ráeszmélt, arra érdekes adatokat közöl *Siklóssy L.* »A magyar sport ezer éve« c. munkájában (I., 135—39. l.). Érdemes továbbá feljegyezni, hogy az 1791-i országgyűlés közoktatásügyi bizottsága a testgyakorlatokra főként katonai szempontból oly nagy súlyt vet, hogy azokat a törvény erejével akarja az iskolákban elrendelni. »Kialtó szó stb.« című 1871-ben megjelent röpiratában *Táncsics Mihály* is részletesen fejtegeti az ifjúság katonai nevelését (65. l.).

A katonai elem az iskolában. Mennyiben számol iskolai testgyakorlásunk a honvédelmi érdekekkel? Évégből átkutattuk középiskolai tanterveinknek a testgyakorlásra vonatkozó részeit 1868-tól 1938-ig. Eredmény: míg a régiebb tantervekben hely jutott a katonai rendgyakorlatoknak, sőt a fegyvergyakorlatoknak is, a legújabb gimnáziumi tantervben ezek helyét a lelki tényezők istápolása foglalja el. Példák: a gyakorlatok folytatása különös tekintettel a fegyvergyakorlatokra (Eötvös J. 1868). A katonai rendgyakorlatok itt már magasabb mérvben veendőek és pedig mind az egyes sorokkal, mind az ezekből képzett csapatokkal és testekkel (Pauler T. 1871.). Katonai rendgyakorlatok a m. kir. honvédségi »Gyakorlati Szabályzat« szerint: sorfelfállítás, igazodás, fedezés, fordulatok helyben és járás közben, rendekbe és kettősrendekbe fejlődés, kanyarodás (1879—83. áll. gimn. tanterv) stb. Megjegyezzük, hogy ez a katonai szempont a tantervvel kapcsolatos utasításokban is érvényesült, továbbá, hogy az intézeti tornaversenyek ügyében kiadott 1193/1892. eln. sz. körrendelet szintén megemlékezik a katonai rendgyakorlatokról. — Legújabb: Kivonat a »Kézikönyv a honvédelmi és testnevelési ismeretek oktatására« című segédletből (talán inkább segédeszközből) az elemi iskolák részére. (1939, a m. kir. honvédelmi minisztérium kiképzési osztályának kiadványa. Tervezet, 93 lap, számos ábrával).

Céllövészet. Ennek fontosságát a hadviselésben nem kell hosszasan bizonyítani: akár a régi, akár a »modern« háborúról essék szó. Kellő hely illeti tehát meg az ifjúság katonai előkészítésében is. *H. Stellrecht* fent említett munkájának a testgyakorlatokkal foglalkozó fejezetében a legnagyobb súlyt a céllövészetre veti, amely nem

csupán iskoláz, hanem egyúttal önuralomra és a fegyelem összpontosítására nevel; majd így folytatja: »Mindaz, amit az ifjú eddig tanult, katonai szemmel nézve nem szolgál egyébre, mint arra, hogy legjobb formában jusson az ellenség és a cselekvés, a hatás közelebbe... ám végső fokon minden döntés a jól célzott sikeres lövéstől függ, amely az ellenséget elintézi (*erledigt*). Ezért a céllövést nem lehet elég korán megkezdeni... a puska olyan önmagától érthetően nyugodjék a kézben, mint a tollszár...« Szerzőnk ezután hivatkozik a svájciak (ahol a 7—15. életévig az iskolai kötelező tornaoktatás keretében a céllövésnek is hely jut), a tiroliak, kanadaiak és a természethez közelálló népek buzdító példáira, az elért kitünő eredményekre, majd részletes utasítást ad a 10—15 és a 15—19 évesek idevágó gyakorlataira; szól az ezzel járó költségekről, amit növekedésként évi 6, az egész birodalomra 3 millió márkában állapít meg, »de ez a legjobban befektetett tőke lenne, amellyel a német állam rendelkezik.« Ezzel szemben egy másik német szerző ellenzi a lövgyakorlatoknak beillesztését az ifjúság testnevelésébe. (Lásd R. Münch cikkét »Physical Education in Germany«, Internationale Zeitschrift für Erziehung 1938, 464—65. 1.). — Magyarországot illetőleg a céllövésnek érdekes multja és a jelenben élénk visszhangja van. Az előbbire nézve I. Siklóssy L. említett munkáját (III. 468., 698—710. 1.). Az év. ref. gimnáziumok 1884. évi tanterve szerint: VI—VIII. osztály: a 2. csoport 2. alosztálya a katonai rend- és szabadgyakorlatok mellett oktatást nyer még a céllövésből is. Tudomásunk szerint régebben néhány budapesti középiskolában is gyakorolták a céllövést. A katonai alreáliskolák tantervének 6. §-a értelmében a céllövést szobafegyverrel gyakorolják. Az új véderőtörvény (1939:II. t. c.) a levanteintézmény keretében gondoskodik lövészszervezetek alakításáról. A m. kir. honv. minisztérium által kiadott »Kivonat stb.« (I. fent) Előszavában olvassuk: »Egyik kezében puska, a másikban a könyv. Ezzel induljunk Szent István magyar birodalmának feltámasztására!« E vonatkozásban beszédes Makkai S. legújabb munkájának címe is: »Tudománnyal és fegyverrel«.

Rendszer és módszer. A véderő érdekében folytatandó két tevékenységről lehet szó: csupán katonai *előkészítésről* és kifejezetten katonai (tiszti) *kiképzésről*. A kettő szervesen összefügg: amaz legbiztosabb megalapozója az utóbbinak. 1. Az előkészítés történhet *a)* az elemi, középfokú és *középiskolákban*, m. p. két módon: *α)* szorosabb értelemben vett katonai szellemben, katonai fegyelemmel, katonai gyakorlati szabályzat alapján fegyverrel, lövés és terepgyakorlatokkal, *β)* ezektől menten az »egész ember« nevelésének célkitűzésével, amely elsősorban az iskolai testgyakorlatok segítségével a testnek mindenoldalú kiképzését, edzését tartja szem előtt, továbbá a jellemzilárdság és felelősségérzés mélyítését. Ime a kétféle emberképzésnek: a polgárinak és a katonainak határterülete, érintkező felülete. A két szélsőséges megoldás, rend-

szer között korok és népek szerint átmenetek észlelhetők. b) A *Levente*-intézmény, c) a *cserkész*-intézmény útján. 2. A szoros értelemben vett katonai kiképzés a *katonai tan- és nevelőintézetek*-ben folyik: a háború előtt voltak négyévfolyamú katonai alreáliskolák (a 10. életévtől kezdve), 3 évfolyamú főreáliskolák és 4 évfolyamú hadapródiskolák (a 15. életévtől kezdve). E két utóbbi helyébe léptek a trianoni parancs folytán a 4, illetőleg 8 évfolyamú m. kir. reáliskolai nevelőintézetek. Végül a felsőfokon idetartozik a tisztképző 4 évfolyamú Ludovika Akadémia. 3. A merőben polgári előkészítés és tisztán katonai kiképzés között foglal helyet a *polgári-katonai* kiképzési rendszer, amely 4 vagy 8 középiskolai osztály sikeres elvégzése után veszi át a növendékek katonai kiképzését. Ennek a egyes rendszernek egyik jellegzetes kiágazása volt az egyévi önkéntes katonai szolgálat. Jóllehet az új véderőtörvény ezt eltörölte, el kell ismerni, hogy a régi tartalékos tisztek a háborúban is megállták helyüket, soraikból nem egy vezérkari tiszt, sőt tábornok is kikerült.

A *módszer kérdése*. Ezzel szervesen összefügg az »idomítás vagy nevelés« régi vitája, amely a világháború tanulságai folytán ismét homloktérbe került. János Szalvátor osztrák főherceg 1883-ban megjelent *Drill oder Erziehung* c. röpiratában, amellyel a vezető katonai körök haragját vonta magára, élesen elítélte a gondolkodás és lélek nélküli dresszúrát, amely az okszerű tudatos oktatás mellőzésével merőben gépies, automatikus gyakorlásra veté a fősúlyt. A katonai nevelésnek erre a legsúlyosabb kérdőjelére Kornis is rámutatott (id. m. 115—16. l.), megoldásként ajánlva, hogy »minden belső lelki ellenkezés dacára szokássá, második természetté kell automatizálni, az egyéniségeket tervszerűen közös katonai nevezőre kell hozni.« *Haber* szerint az engedelmesség és önállóság közt fennálló antinómiát a vak engedelmességről a tudatos, megfontolt engedelmességre való átmenettel kell enyhíteni. *Weniger* külön fejezetben »Erziehung und Drill« kifejti, hogy a katonai kiképzésében mind a két tényező jogosult, de szellemesen hozzáteszi: »Man kann niemanden zum Patrioten drillen«. *Fr. W. Foerster* szerint az ifjúsági pszichológusnak nyomatékosan kell arra utalni, hogy a drill-fegyelemnek a korai-ifjúkor légkörébe való zajos és elbűvölő befészkelődése a tapasztalat szerint fokozatosan megbénítja a lélek finom fegyelmező erőinek teljes kibontakozását, a lelkiismeretképzést és az ezzel összefüggő kategorikus öntörvénykezést. Ezt vallja Philippsonnak a harcvalóban végzett megfigyelései alapján *Weimann* is; szerinte a katonai idomítás és kényszer, a vak engedelmesség nem kedvez a fiatalok jellemképzésének, amely csak belülről, a lelki és erkölcsi erők szabad kibontakozása útján érhető el. — A felsorolt érvek összefoglalásaként állapítsuk meg, hogy a *drill* alkalmazása okkal-móddal nem kifogásolható. Minthogy a polgári és a katonai nevelés egyaránt

szívvel-lélekkal egy célra irányul, ennek a vitás tényezőnek le-
tompított szereplése szolgálhat egyúttal a két nevelés áthidalására.
A jelszó tehát nem: Drill oder Erziehung, hanem amint már
I. Vilmos német császár hangoztatta: Drill und Erziehung.

Totalitás (összesség, teljesség). Az utóbbi évtizedek óta na-
gyot fordult a világ s vele együtt az iskola és a hadvezetés. A
régí fogalmakat és előfeltételeket mások váltották fel, újak gyara-
pították. A fegyverek és hadigépek jósága és száma, a csapatok
számbeli fölénye és bátorsága már nem elegendő a végleges siker
biztosítására, ma már az egyének (motorizált személyiségek) és
a hadseregek totális mozgósítására van szükség: szellemi (lelki,
erkölcsi) és anyagi (gazdasági, pénzügyi) vonatkozásban. »A ka-
tonaeszmény ma már más, mint a régi: több benne a tudás és
technika, mint a romantika és heroikus költészet. Itt is a szellem
az, ami az anyagot mozgatja, mert mit ér a legújserűbb felszere-
lés, ha kellő pillanatban a lélek csödöt mond!« (Kornis).

A lelki tényezők előnyomulása a »totalitás« elvének közvetlen
folyománya. A lélektan, amely az utóbbi évtizedek folyamán döntő
szerephez jutott a neveléstudományban és a gyakorlati nevelésben,
a katonai- és tisztképzésben is fontos elem lett. Ezek a lelki
tényezők három csatornán áramlottak be a katonai pedagógiába: a
dressúra (l. *Drill*) elméleti jogosultságukat tárta elének, a háború
ezt elengedhetetlen követelménnyé avatta, végül a katonai képes-
ségvizsgálatok (Amerikában, Németországban, ahol valóságos véd-
erőlélektan, *Wehrpsychologie* alakult ki és nálunk) azt a régi
igazságot támasztják alá, hogy kiki arra a helyre állítandó, amely
képességeinek legjobban megfelel és ahol a kitzűzött célt leg-
biztosabban érheti el. »Neveljünk lelki harc készségekre« (*Teleki
Pál gr.*). Minderről részletesen szól *Pintschovius* fent említett
munkája.

Ellenvélemények. Elfogulatlan, tárgyilagos álláspontunk a má-
sik tábor meghallgatására is kötelez. *Fr. W. Foerster* két ízben
is felemelte figyelmeztető és intő szavát: »Das Problem der mili-
tärischen Jugenderziehung vom pädagogischen Standpunkte« c.
cikkében (Berliner Tageblatt, 1916. febr. 10.) és *Alexander Glei-
chen-Russwurm*-mal megírt külön munkában: »Das Reichsjugend-
wehrgesetz« (Leipzig, 1917). Hangsúlyozza, hogy a német had-
sereg teljesítőképessége csak kisebb mértékben függ a műszaki
kiképzéstől, mert éltető eleme a nép nagy eszményi hagyományai-
ban és a belőlük kiáradó kategorikus ösztönzésekben rejlik. Az
ifjúságnak korai katonai előkészítése erkölcsi, jellembeli hátrányok-
kal is jár. Katonai körök kijelentették előtte, hogy rendes visz-
onyok között különleges katonai előkészítés nem kívánatos, sőt
esetleg káros lehet. Foersterhez csatlakozik *Richard Weimann*,
aki »Zur Frage der militärischen Jugenderziehung« c. cikkében
(a berlini »Vorwärts« 1917. nov. 25. sz. mell.) szocialista és világ-

nézeti pártszempontból sorakozik az ellenzők táborába. — Míg ezek a nyilatkozatok a világháború kellő közepére nyúlnak, az amerikai Egyesült Államokban ez idő szerint viaskodik a két tábor. Ott ugyanis a főiskolák és egyetemek túlnyomó többsége a hadügyminiszterium befolyása alapján a hallgatókat arra kötelezi, hogy tanulmányaik keretében az európai fasiszta államok mértékét messze túlhaladó katonai előkészítő kiképzésnek vessék alá magukat. Ez ellen évek óta erős áramlat küzd, amely külön bizottságban tömörül: *Committee on Militarism in Education* és számos röpiratban igyekszik a közvéleményt megnyerni. (Bővebbet l. *Internationale Zeitschrift für Erziehung* 1938. 478. l.) Az Amerikából érkező legújabb fejlemények erre a törekvésre erősen rációfolnak.

Összefoglalás. Az előzők alapján a következő tetteket állítjuk fel. 1. Az ifjúság katonai előkészítésének lehetőségét és szükségességét illetőleg a vélemények nagyjában megegyeznek; az erre vezető utak és módok dolgában azonban még nem alakult ki egységes felfogás. 2. A honvédelem érdekében a polgári és a katonai tényezők közreműködése egyaránt nélkülözhetetlen: a polgár és katona, a pedagógus és a tiszt ugyanazon magasztos célra törekszik. 3. A katonai és polgári nevelésnek ez a közeledése, összetartása mind a két fél javára immár megtörtént. Ennek az együttműködésnek közös alapja egyrészt a lelki tényezők azonosossága, másrészt az egész (totális) ember kiképzése. 4. A katonai nevelés (előkészítés és kiképzés) is lépést tart napjainknak mindent átható lelkiségével, azaz pszichológizálódik. Ez a részben tudatos, részben ösztönös térhódítás, túlzásoktól tartózkodva, az ügynek javára van. 5. A hivatott testi, szellemi és lelki tényezők mindegyikének megvan a maga sajátos jogosultsága, ezért minden egyoldalúságnak és szélsőségnak összhangzó együttműködéssel kell elejét venni. 6. A tanulóifjúságot okkal-móddal a céllövésben is ki kell képezni.

Kemény Ferenc.

A MŰVELŐDÉS ÉS AZ ANYAGI JÓLÉT SZEREPE A GYERMEK FEJLŐDÉSÉBEN.

A kultúrának és a szociális jólétnek a gyermek fejlődésében és a nevelésben való jelentőségét elismerik általában. Ez a felismerés azonban — legalább is nálunk — nem gyökerezik annyira a tényekben, hogy a lényeges vonatkozásokat mind tartalmazná s olyan meggyőződéssé erősödhetne, amelynek közvéleményformáló és nemzetnevelő politikát irányító ereje lehetne. Ennek tudható be egyfelől, hogy az egész magyar életet átfogó szociális és kulturális intézkedések egyre késnek, másfelől pedig, hogy a legüdvösebb intézkedések egy része eltorzul vagy a semmibe foszlik a végrehajtók kezén. Azt is mondhatnám, hogy nem vagyunk eléggé pedagógus-